

MAGYAR AFRIKA TÁRSASÁG
AFRICAN–HUNGARIAN UNION

AHU MAGYAR AFRIKA–TUDÁS TÁR
AHU HUNGARIAN AFRICA–KNOWLEDGE DATABASE

T. HORVÁTH, Attila

Reménység a hullahegyek tetején: Hotel Ruanda / Hope at the top of the mountain of the corpses: Hotel Ruanda

Eredeti közlés /Original publication:

Africana Hungarica, 2007, 2. évf., 1–2. szám, 255–259. old.

Elektronikus újraközlés/Electronic republication:

AHU MAGYAR AFRIKA–TUDÁS TÁR – 000.002.866

Dátum/Date: 2018. május / May

filename: thorvath_2007_Remenyse

Ezt az információt közlésre előkészítette

/This information prepared for publication by:

B. WALLNER, Erika és/and BIERNACZKY, Szilárd

Hivatkozás erre a dokumentumra/Cite this document:

T. HORVÁTH, Attila: Reménység a hullahegyek tetején: Hotel Ruanda / Hope at the top of the mountain of the corpses: Hotel Ruanda, *AHU MATT*, 2018, **pp. 1–9. old.**, No. 000.002.866, <http://afrikatudastar.hu>

Eredeti forrás megtalálható/The original source is available:

Közkönyvtárakban / In public libraries

Kulcsszavak/Key words

magyar Afrika-kutatás, Huber Sauper filmje (Darwin rémálma) c. film bemutatása és elemzése, amely az afrikai újgyarmatosítás egy jellegzetes példájának bemutatásával a globalizáció súlyos árnyoldalait kívánja feltárni

African studies in Hungary, presentation and analysis of Huber Sauper's film (Darwin's Nightmare), which aims to reveal the serious shadows of globalization by presenting a typical example of African neo-colonization

AZ ELSŐ MAGYAR, SZABAD FELHASZNÁLÁSÚ, ELEKTRONIKUS,
ÁGAZATI SZAKMAI KÖNYV-, TANULMÁNY-, CIKK- DOKUMEN-
TUM- és ADAT-TÁR/THE FIRST HUNGARIAN FREE ELECTRONIC
SECTORAL PROFESSIONAL DATABASE FOR BOOKS, STUDIES,
COMMUNICATIONS, DOCUMENTS AND INFORMATIONS

* magyar és idegen – angol, francia, német, orosz, spanyol, olasz és szükség szerint más – nyelveken készült publikációk elektronikus könyvtára/
writings in Hungarian and foreign – English, French, German, Russian, Spanish, Italian and other – languages

* az adattárban elhelyezett tartalmak szabad megközelítésűek, de olvasásuk vagy letöltésük regisztrációhoz kötött/the materials in the database are free but access or downloading are subject to registration

* Az Afrikai Magyar Egyesület non-profit civil szervezet, amely az oktatók, kutatók, diákok és érdeklődők számára hozta létre ezt az elektronikus adattári szolgáltatását, amelynek célja kettős, mindenekelőtt sokoldalú és gazdag anyagú ismeretekkel elősegíteni a magyar afrikanisztikai kutatásokat, illetve ismeret-igényt, másrészt feltárni az afrikai témájú hazai publikációs tevékenységet teljes dimenziójában a kezdetektől máig./The African-Hungarian Union is a non-profit organisation that has created this electronic database for lecturers, researchers, students and for those interested. The purpose of this database is twofold; on the one hand, we want to enrich the research of Hungarian Africa studies with versatile and plentiful information, on the other hand, we are planning to discover Hungarian publications with African themes in its entirety from the beginning until the present day.

REMÉNYSÉG A HULLAHEGYEK TETEJÉN: HOTEL RUANDA

T. HORVÁTH, Attila

Africana Hungarica, 2007, 2. évf., 1–2. szám, 255–259. old.

Különleges film került *Hotel Ruanda* címmel a mozikba 2005 végétől. A hollywoodi dramaturgiájú mozi nemcsak azért figyelemre méltó, mert egy alig több mint tíz éve történt (megtörtént) eseményt dolgoz fel, és nemcsak azért, mert több Oscar-díjra is jelölték. Ez az alkotás elsősorban azért különleges, mert talán ez az első olyan hollywoodi film, amelyben Afrika – és az afrikai ember – nem a „fehér ember” érdekfeszítő kalandjainak díszleteként szolgál, hanem főszereplője a történetnek.

A filmet sok kritikus az afrikai „Schindler listájának” nevezte. A hasonlat nem véletlen: az alkotás itt is megtörtént eseményt dolgoz fel, Paul Rusesabagina történetét, aki a ruandai népirtás idején, 1994 tavaszán a Kigaliban lévő „Hotel des Milles Collines” szálloda igazgatója volt. Kiváló kapcsolatait és remek diplomáciai érzékét kihasználva – és életét gyakran kockára téve – közel 1200 embert mentett meg a biztos haláltól, olyanokat, akik a válság idején a szállodába menekülve remélték sértetlenségük biztosítását. Az egykori igazgató több felkérést elhárítva egyezett bele abba, hogy az ír rendező, Terry George filmre vigye történetét.

A film készítői szándékosan használtak olyan eszközöket, hogy minél több emberhez jusson el üzenetük. A hollywoodi történetmesélés vagy a sztárok felvonultatása is ilyen gesztus volt. (Don Cheadle Oscar-jelölést kapott a főszerepért, csakúgy mint a filmbéli feleségét alakító Sophie Okonedo, de fontos szerepe van az Oliver ezredest, az ENSZ-alakulatok vezetőjét alakító Nick Nolténak, valamint néhány perc erejéig feltűnik a vásznon Joaquin Phoenix és Jean Reno is). Az alkotók mindent elkövettek, hogy az Amerikai Mozgóképfesztivál Testület elé került mű olyan besorolást kapjon, amely nem korlátozza a nézők körét, ezért is maradtak ki a túlságosan brutális jelenetek. A film egyik

szereplőjének, a szörnyűségeket lefilmező újságírónak a mozi nézőhöz is címzett kiszólása meg is világítja, miért:

„Azt hiszem, ha az emberek meglátják ezeket a felvételeket, azt mondják, »Istenem, ez szörnyű« és mennek vacsorázni.” Emiatt és a happy end miatt egyes kritikusok finomkodónak, „népszínműnek” nevezték a filmet, amely egyébként összességében jó kritikákat kapott.¹

Az alkotók didaktikus szándékait az is jelzi, hogy igyekeztek magának a ruandai válság eseménysorozatának minden jellegzetes figuráját bemutatni: a főszereplő mellett megismerhetjük a cinikus és szélsőséges hutu vezetőt, a népirtás egyik szervezőjét (valós személyről, George Rutagandáról van szó, aki az Interahamwe második embere volt, és akit az Arushai Nemzetközi Törvényszék életfogytiglani börtönbüntetésre ítélt); a korlátolt Bizimungu tábornokot, a ruandai hadsereg egykori vezérkari főnökét (aki szintén Arushában van ítélet alatt). A fehérek közül kulcsfigura a Nick Nolte által alakított Oliver ezredes, aki a Nyugat tehetetlenségét és egyben lelkiismeretét hívatott megjeleníteni, és akit Roméo Dallaire tábornokról mintáztak². Joaquin Phoenix egy cinikus újságírót alakít, aki a kérdéses időszakban Ruandában tartózkodott, és aki az első tudósításokat küldte a világnak.

A film egyik központi szála a főhős lelkiismereti fejlődésének ábrázolása, aki az üzleti életben dörzsölt, a politikai kérdésekben meglehetősen távolságtartó személy. Mindenáron családja érdekeit akarja képviselni, mert a lelke mélyén sejti, hogy nehéz idők jönnek. A filmet kezdő látszólagos idill egyik pillanatról a másikra változik át egy pokoli világgá. Az igazgatónak minden diplomáciai érzékére szüksége lesz ahhoz, hogy családját, valamint az időközben tőle védelmet remélő emberek életét megmentse, ha kell kisebb-nagyobb vesztegetések árán is. A film végére hősrünk „beérik”, elveszíti naivitását és egyre nagyobb felelősségérzettel, egyre nagyobb kockázatokat vállalva lavíroz a legszélsőségesebb helyzetekben is.

A másik fontos szál a politikai, ahol két momentum a szembetűnő. Az egyik az, hogy a filmkészítők nem nagyon törekedtek arra, hogy megvilágítsák a ruandai válság történeti–társadalmi hátterét. A kevés, meglehetősen sommás megnyilatkozás a történelmi okokkal kapcsos-

¹ „Népszínmű népirtásra” <http://origo.hu/filmklub/20051003nepszinmu.html>

² Ő az egyedüli fontos szereplő, aki nem saját nevén szerepel. Dallaire egyébként megírta forrásértékű emlékiratait az eseményekről. (Roméo Dallaire: *Shake Hands with the Devil. The Failure of Humanity in Rwanda*. Random House Canada, 2003).

latban, vagy a néhány „film a filmben” kocka csak felvillantja a kérdés egy-két, az átlagos nyugati tévénéző számára esetleg ismerősnek tűnő aspektusát. Egyesek szerint ez nagy hiányosság, mert a ruandai népirtás – jelentősége ellenére – nem „alap sztori”, mint például a Píroska és a farkas vagy a Hamlet, ahol nevetséges lenne pusztán a történetet elmesélni.³

Ezzel szemben e sorok írójának határozott véleménye az, hogy ez inkább előnyére, mintsem hátrányára vált a filmnek, hiszen ha ennél mélyebbre ástak volna, az alkotóknak olyan szövevényes történetet kellett volna bemutatniuk, amely még dokumentumfilmes eszközökkel sem egyszerű. A hutu–tuszi viszonyról így is rengeteg olyan médiatermék látott napvilágot, amely félrevezetően reprezentálja a kérdést, amely ráadásul jelenleg is „forrásban lévő”, a politikum által sem Ruandában, sem Nyugaton kellően meg nem emésztett probléma.

Marad tehát a másik politikai szál, ami úgy tűnik, kikerülhetetlenné vált, ha Afrikát megjelenítjük: ez pedig a Nyugat felelősségének kérdése, a lelkiismeret felébresztésének nem titkolt szándéka. Már a válság múltbéli okairól szóló egy-két mondatban is a terhes gyarmati örökséget és ennek kapcsán az európai (belga) felelősséget hozzák szóba a szereplők. Ez a rendezői szándék csak felerősödik akkor, amikor a film azt mutatja be, hogy az ENSZ-nek és a tömegek feje felett döntő politikai elitnek milyen óriási szerepe volt abban, hogy senki nem próbálta megakadályozni a népirtást az országban. A főhős jellemfejlődésének fordulópontja – és a film legtanulságosabb jelenete – az, amikor evakuálják a fehéreket és sorsukra hagyják a szállodában rekedt helyieket. Az igazgató számára most már nyilvánvalóvá válik, hogy cserbenhagyják őket, csak magukra számíthatnak, és hogy a nemzetközi szervezetek, a Nyugat ígéretei semmit sem érnek.

A film nagy erényei közé tartozik, hogy egyrészt eléggé hitelesen mutatja be Kelet-Afrikát, az átlagembert és a várost, másrészt, hogy rendkívül hatásosak a tömegek örületét bemutató képsorok. A bozót-vágó késsel hadonászó emberek az úttorlaszoknál, a rádióból állandóan szóló zene és uszítás, és a potenciális áldozatok öntudatlan rémülete mind olyan mozzanat, amely egybevág a tanúvallomások sokaságával.

³ Szabó Géza: Schindler, a néger. *A Hét*, 2005. május 19. interneten: <http://www.ahet.ro/belso.php3?name=1413&action=cim>

Mit mondhatunk a valós történet és a filmbéli kapcsolatáról? Erről első kézből való információkat kaphattunk magától Paul Rusesabaginától, aki az Amnesty International magyarországi csoportja és a Budapest Film meghívására érkezett a film díszbemutatójára 2005. szeptember 27-én. Ennek kapcsán sajtótájékoztatót és több interjút is adott, amelyben a filmről és életéről mesélt.

Rusesabagina jelenleg családjával együtt Belgiumban él üzletemberként, és mostanában idejének nagy részét köti le a film kapcsán támadt hírverés kiaknázása, mivel küldetésnek érzi, hogy a ruandai tragédiáról – és a jelenleg is zajló afrikai válságokról – a világ közvéleménye a lehető legtöbbet megtudja.⁴ Az éppen aktuális darfüri krízis kapcsán is megkérdezték – és kérdezik manapság is –, hogy afrikai-ként és egyre nagyobb tekintélyű médiaszemélyiségként hogyan értékeli a helyzetet, és ő minden alkalmat megragad a két válság közötti párhuzam felvillantására. A bemutatók kapcsán többször beszélt az ENSZ felelősségéről, ekkor Kofi Annant gyakran személyesen is megemlítette, mint aki a kérdéses időszakban a legtöbbet tehette volna Ruandáért. Az információk ekkoriban az ő kezében futottak össze, mivel ő volt a békefenntartók irányítója. Sajnos a Nagy Tavak vidékének válságai korántsem értek véget az 1994-es eseményekkel: a térségben három–négymillió ember halt meg háborúkban, vagy azok következményei miatt.

Az egykori igazgató azért kényszerült pár éve hazájának elhagyására, mert – bár a jelenlegi rezsimnek nem ártott – tisztázatlan körülmények között merényletet kíséreltek meg ellene, és nyilvánvalóvá vált számára, hogy otthon élete nincs biztonságban. Szeretne visszatérni hazájába, de erre jelenleg igazán reális lehetőséget nem lát, mert a jelenlegi rendszer is követett el olyan bűnöket, amelyeknek a kivizsgálása még nem történt meg, és ami nélkül nem lehet igazi megbékélés Ruandában. Ahogyan egy ottani mondással jellemezte a helyzetet: „megváltoztattuk a táncosokat, de a zene ugyanaz maradt.”

Végig együtt dolgozott a film készítőivel, igyekezett minden apró részlettel megismertetni őket, ennek ellenére a film néhány apró részlete nem teljesen fedte a valós történéseket. A film egyik jelenetében például a feleségével a szálloda tetején vacsoráznak, és megismerkedésükről beszélgetnek. Nos, feleségét a szállodába kerülésük előtt

⁴ Emellett alapítványt hozott létre az áldozatok részére, amely célkitűzései az interneten is elolvashatók: <http://www.hrrfoundation.org/>

olyan súlyosan bántalmazták, hogy lábra állni sem nagyon tudott, nemhogy gyertyafényes vacsorán venni részt a trópusi éjszakában. A másik ilyen jelenet – ami a film egyik legmegrázóbbika volt – az éjszakai folyóparti autózás a mikrobusszal, amikor rádöbben arra, hogy holttesteken hajtottak keresztül. Ez a jelenet eredetileg is nagyjából így játszódott le – csak éppen jóval később, akkor, amikor már elhagyták a szállodát. Mindezeket a változtatásokat az egykori igazgató derűs nyugalommal kommentálta: „A rendező olyan, mint a jó szakács: mindig változtat egy kicsit a fűszerezésen, hogy az étel még jobb legyen.”

Egy nagyon érdekes mozzanat viszont kimaradt a filmből: a katonai összeomlás szélén a népiertő rezsim egyes menekülő vezetői szintén az igazgatóban bíztak, és a szállodába vitték rokonaikat.

Don Cheadle játékaról nemcsak a kritikusok, de maga az érintett is jó véleménnyel volt. A színész sokat gyakorolta az afrikaiak jellegzetes kiejtését, és sok időt töltöttek együtt, hogy minél jobban megismerje az eljátszandó személyt. Egy bizonyos: Don Cheadle játékának alapja az volt, hogy kidomborítsa a főhős megnyerő személyiségét, remek diplomáciai érzékét, ami legfőbb fegyvere volt, és ami átsegítette őt a legnehezebb szituációkon. Akinek volt szerencséje személyesen is találkozni az egykori szállodaigazgatóval – és e sorok írójának volt – az megerősítheti, hogy a főhősnek a valóságban is olyan megnyerő, bizalomgerjesztő személyisége van, mint amit a színész megjelenített. Ezt a modort, udvariasságot persze volt hol elsajátítania: Rusesabagina felmenői ugyan földművesek voltak, ő maga szorgalmának köszönhetően a legjobb iskolákban (többek között Nairobiban és Svájcban) sajátította el a vendéglátós szakma fortélyait.

Milyen volt a film fogadtatása itthon és külföldön? A magyarországi bemutatonak ugyan volt némi sajtóvisszhangja és sokan megnézték a filmet, de – egykori afrikai gyarmatok híján – itt nyilvánvalóan nincs olyan közvélemény, amely különösebben érzékeny lenne a politikai áthallásokra, ezért inkább az általános emberi dráma fogta meg az embereket. Nem így Nyugaton. Sok néző nem minden alap nélkül érezhette magát megszólítottként, felelősként azért ami a kontinensen történt. Nem véletlen, hogy a film magyarországi bemutatóján a Belga Királyság nagykövete, Marc Trenteseau úr is mondott egy köszöntőbeszédet – akit a film személy szerint különösen megérintett, mert a szóban forgó időszakban éppen Kenyában teljesített szolgálatot. A belga közvélemény nagy része átérzi az ország közvetett fele-

lősségét a krízis kialakulásában, ráadásul a legtöbb európai áldozat – tíz békefenntartó – belga volt, tehát érthető az érzékenység. A nyugat-európai, főként francia közvéleményt különösen a film egyik nagyon „furcsa” jelenete döbbsentette meg. Az, amikor a főhős hívja a Milles Collines európai főnökét, akit Jean Reno alakít. A részlet arról szól, hogy a katonák –felsőbb parancsra – megjelennek a szállodában, hogy begyűjtsék és elhurcolják a tuszikat. Az igazgatónak nem jut jobb ötlet az eszébe, mint hogy telefonáljon Európába, hátha az ottani kapcsolatok segíthetnek, és beszámoljon arról, hogy a szálloda lakóit nemsokára meg fogják ölni. Európából az üzenet az, hogy mindenáron húzzák az időt, addig megpróbálnak lépni valamit. És csoda történik! A katonák parancsnoka telefont kap feletteseitől és bosszankodva kénytelen elvonulni fegyvereseivel. Rusesabagina későbbi kérdésére – mit csináltak Európában, hogy elmentek a katonák – azt a lakonikus választ kapja főnökétől, hogy ő csak odaszólt a francia védelmi miniszternek. Franciaországban régóta zajlik a „*Françafrique*” kifejezés köré csoportosuló polémia, amelynek lényege, hogy mivel a francia és az afrikai (frankofón) politikai elit ezer (korrupt) szállal kötődik egymáshoz, a szavazók feje fölött döntenek állami pénzekről és stratégiáról. Mivel Habyarimana rendszere kiváló kapcsolatokat ápolt Franciaországgal, a film jelenete mindenkit megerősített abban, hogy az ország vezetői akkoriban – vélt vagy valós stratégiai előnyöket szem előtt tartva – egy népirtó rezsimet támogattak.⁵

A film ruandai bemutatója sem volt zökkenőmentes. A díszbemutató a sok szörnyűséget megélt Amahoro stadionban zajlott 2005 tavaszán, ahol közel tízezer ember gyűlt össze, de maga Rusesabagina – egészségügyi okokra hivatkozva – lemondta a megjelenést, ami mindenki számára nyilvánvalóvá tette, hogy nem kíván a jelenlegi politikai elittel sem közösséget vállalni. A ruandaiak egyébként – érthető okokból – igen vegyes érzelmekkel fogadták a filmet: sok hutu szerint a film csak a hutukat mutatja be bűnösökként, a másik fél bűneiről nem beszél, sok tuszi viszont azt rőttá a filmkészítők szemére, hogy túl finoman mutatják be a tuszik ellen elkövetett rémtetteket. Termé-

⁵ Ruanda mai vezetői – finoman fogalmazva – nem ápolnak baráti viszonyt Franciaországgal, bár a frankofón országokkal igyekeznek a jó kapcsolatra törekedni. Sokan úgy vélik, hogy Franciaország sokkal többet tehetett volna a népirtás leállításáért, valamint hogy a franciák által humanitáriusnak nevezett akció (az „*Opération Turquoise*”) valójában a népirtó rezsim menekülését készítette elő.

szetesen sokan voltak olyanok is, akik örültek annak, hogy a kérdés egyáltalán felkeltett a nemzetközi filmipar érdeklődését, és nemcsak a filmben bemutatott tetteiért gratuláltak Rusesabaginának, hanem ezért is.

Ez a film valószínűleg évekre, évtizedekre meghatározza képünket a ruandai válságról és Afrikáról. Nem kívánhatunk mást, minthogy soha rosszabbat ne csináljon hollywoodi ízlésű rendező, ha afrikai témához nyúl. De azt csak szeretnénk remélni, hogy valódi happy enddel végződjön egy film és ne olyan groteszkkal, mint amit ebben láthatunk.

És ne csak filmben forduljon minden jóra.

Hotel Ruanda (2004) Rendezte: Terry George

Forgatókönyv: Terry George és Keir Pearson

Operatőr: Robert Fraisse

Vágó: Naomi Geraghty

Zene: Andrea Guerra, Rupert Gregson-Williams

Szereplők: Don Cheadle, Sophie Okonedo, Nick Nolte, Joaquin

Phoenix

Magyarországon forgalmazza: Budapest Film